

APORTUL ARHITECTULUI ALEXANDRU BERNARDAZZI ÎN CONSTITUIREA ASPECTULUI CONSTRUCTIV-PLASTIC AL ORAȘULUI CHIȘINĂU

THE CONTRIBUTION OF THE ARCHITECT ALEXANDRU BERNARDAZZI IN THE CONSTITUTION OF THE CONSTRUCTIVE-PLASTIC ASPECT OF THE CITY OF CHISINAU

*Rodica Ursachi, dr., conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

*Rodica Ursachi, PhD, Associate Professor,
"Ion Creanga" SPU of Chisinau
ORCID: 0000-0001-6084-9506*

CZU: 72(478-25)18-19”

DOI: 10.46728/c.v3.25-03-2022.p272-277

Abstract

The evolution of the architecture of Chisinau from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century was conditioned by different historical, political, economic factors, etc., which imposed a certain stylistic typology of eclectic nature. The conceptual-decorative aesthetics of the buildings generally reflect the synthesis of two basic styles, interpreted in a rich variation of plastic forms - neoclassicism and the “Modern” style. During that period, several architects with training in the field and extensive knowledge in “historical” architecture were active. One of the architects who left his mark on the image of Chisinau is Alexandru Bernardazzi. Among the buildings made in a “classical” language can be named: *Rascanu-Derojinschi Palace*, etc. The “modern” stylistic peculiarities are visible in: *the City Duma Building*, etc., which are characterized by a pronounced eclectic aspect.

Key-words: architecture, decoration, plastic, style, eclectic, urban

Dezvoltarea arhitecturii orașului Chișinău a fost determinată de reglementările impuse de către noile autorități rusești, atestate oficial prin planuri-tip și legi urbanistice publicate în albume speciale. Totodată, în plan stilistic, arhitectura orașului Chișinău se caracterizează prin preluarea mai multor modele stilistice europene (cu diferitele lor varietăți locale, în funcție de locul de inspirație), de la clasicism la eclecticism și ecouri ale Artei 1900/ „Modern”. Astfel, arhitectura urbană din Chișinău, prin reabsorbirea sistemului de valori „străine” și stratificarea „vizibilă” a structurilor stilistice, obține o fizionomie plastică proprie. Proiecția conceptelor stilistice și identificarea traseelor de influență ale arhitecturii europene și orientale este vizibilă în arhitectonica edificiilor din Chișinău, atât în cele cu funcție publică, cât și cu statut privat.

În arhitectura din spațiul basarabean confluența acestor stiluri a fost posibilă în parte, datorită doleanțelor „inedite” ale unor comanditari și a gândirii originale a unor arhitecți, pe de alta. Totodată, în paralel, pe fondalul comun de reglementare strictă de către autorități, s-a dezvoltat și o arhitectură „de împrumut”, realizată după proiectele urbanistice din Imperiul Rus.

În majoritatea cazurilor, edificiile publice, situate pe linia roșie a străzilor principale ale orașului, au o structură aproape similară, de factură clasicistă. Ele se caracterizează prin prezența unei fațade principale cu axă simetrică și centru accentuat printr-un rezalit cu balcon, cu elemente „concentrate” (coloane gemene cu capitel corintic, ionic sau doric (după caz), fronton triunghiular sau în segment de cerc, parapet „decorativ” sau loggie, după caz ș.a.), și câte două rezalite laterale tratate în aceeași cheie, dar mai puțin proeminente, parter decorat cu bosaj „a la rustica” din piatră șlefuită, ancadramente variate ale geamurilor, cornișe cu denticule pe console, parapet cu baluștri și tumbe în partea superioară a edificiului, cariatide, statui în nișe ș.a. (*Palatul Justiției/Sediul Tribunalului Regional (1887)*, arhitecți Henrich von

Lonsky, Alexandru Bernardazzi (actuala Administrație a Căilor Ferate din Moldova), *Conacul urban al familiei Donici/ Casa Casso* din strada 31 August, colț str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 35, (actualmente sediul Institutului Patrimoniul Cultural al Academiei de științe), *Palatul Râșcanu-Derojinschi* (1852-1875), de pe strada București, 62, colț str. V. Pârcălab, *Vila urbană a lui N.I. Semigradov* (1873-1875), cu bovindou octogonal pe toată înălțimea clădirii, de pe strada A. Pușkin, 17, colț București (presupuși arhitecți A. I. Bernardazzi, M.S. Serotzinski) ș.a.).

Un aport deosebit în constituirea aspectului constructiv și estetic al orașului Chișinău aparține arhitectului principal al orașului, Alexandru Bernardazzi (1831-1907). Absolvent al Școlii de Arhitectură din Sankt-Petersburg (1843), el este îndreptat la Chișinău, unde activează în cadrul Comisiei pentru construcții și drumuri din Basarabia, în calitate de ajutor de arhitect (1850). Activitatea sa este axată îndeosebi pe rezolvarea celor mai variate probleme de inginerie - pavarea străzilor, piețelor și crearea unui sistem de alimentare cu apă a urbei (a construit primul apeduct orășenesc format din două turnuri de apă (1892)), amenajarea parcului orășenesc / azi, Parcul „Ștefan cel Mare” (proiectarea aleelor și grilajul din fier forjat (1863)), iluminarea străzilor cu felinare cu gaz lampant, construcția căii ferate cu caracter militar Tighina-Galați (1877, pentru deplasarea armatei rusești în Balcani), proiectarea tehnică a clădirii pentru pasagerii Căilor Ferate de Sud-Vest (Chișinău-Tiraspol, 1871) (împreună cu arhitectul H. Lonsky), diguri militare pe Dunăre, poduri în apropierea orașului Reni ș.a., încercând în așa fel să modernizeze orașul. Activitatea sa de inginer a fost îmbinată în paralel cu cea de arhitect, el proiectând în Basarabia peste 30 de edificii arhitecturale, care prin caracterul și aspectul său au schimbat fața Chișinăului (din 1856-1878 este arhitect principal al orașului Chișinău).

O particularitate a creației lui A. Bernardazzi este, pe lângă adresarea la stilurile artei europene și orientale din diferite perioade, și utilizarea diverselor materiale în construcție - piatra albă fațetată sau brută și cărămidă de două-trei nuanțe. Arhitectul le aplică în funcție de edificiu și caracterul său, în diverse variante - piatră albă la parter și colțul clădirii, cărămidă roșie în peretele de fond (*Școala orășenească Nr. 2 pentru popor* (azi Liceul „Prometeu”) (1878) de pe strada N. Iorga, 2, *Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani”* (1899-1900) ș.a.); alternarea pietrei de diferite nuanțe cu elemente din cărămidă roșie (*Biserica Sf. Pantelimon/ Biserica Grecească* (1887-1891), *Biserica Armenească din Chișinău* (1885), (ctitor Oganese Manuc Bei; cu trăsături specifice arabo-musulmane), *Capela gimnaziului de fete/ Biserica Sfânta Cuvioasa Teodora de la Sihla* (1895), *Turnul de apă* (1892) ș.a.). Utilizarea acestor materiale în diferite combinații relevă, pe de o parte spiritul pragmatic al autorului și, totodată vastele cunoștințe din domeniu ingineriei.

În aceste edificii, arhitectul s-a inspirat din „stilul incrustațional” întâlnit în catedralele italiene din Pisa, Florența, în palatele din Veneția ș.a. sau din „decorul” bisericilor bizantine din sec. XII-XIII, care la rândul lor au fost influențate de zidăria castrelor romane din provinciile imperiului.

Edificii în stilistică „ruso-bizantină” se ridicau în Imperiul Rus în locurile de importanță politică majoră, iar în cazul Basarabiei care se afla la hotarul imperiului și de unde pleca armata rusă la războiul ruso-turc (1877-1878), semnificația ideologic-politică a lor era foarte accentuată și actuală la acel moment.

O altă direcție stilistică în creația sa inspirată din estetica modernismului, o prezintă sursele „istorice”, precum ar fi goticul medieval îmbinat cu elemente din alte epoci ce evocă o lume imaginară, fabuloasă (*Conacul urban a lui A.D. Inglezi* de pe strada M. Eminescu, 52, colț str. V. Micle (1872-1873/1874-1875), *Clădirea pentru pasagerii a Căilor Ferate de Sud-Vest* (Chișinău-Tighina-Tiraspol, 1871) (împreună cu arhitectul H. Lonsky; nu s-a păstrat) ș.a.). Această tendință corespunde viziunilor romantice prezente în arta europeană în a doua jumătate a secolului XIX.

Într-un limbaj cu tentă „istorică” de factură gotică este concepută și *Clădirea Dumei orășenești*/ actuala Primărie a orașului Chișinău (1901-1903, arhitect Mitrofan Elladi), unde sunt îmbinate variate elemente constructive și decorative alogene în diverse configurații inedite, și care formează o plastică fascinantă pe suprafața peretelui.

Clădirea *Dumei orășenești* este realizată în spiritul palatelor urbanistice din perioada Prerenășterii ce se caracterizează prin prevalarea axei orizontale a construcției și a prezenței unui turn înalt, elemente ce corespund principiului constructiv al goticului italian. Inspirat din structura arhitectonică a palatelor nord-italiene, autorul rezolvă fațada într-o viziune individualizată, cu accent pe decorul plastic. El apelează la diverse elemente congruente ale stilului gotic italian (sienez, florentin, venețian ș.a.) – ferestre „venețiene” bifore și trifore cu deschideri în arc frânt, turnulețe de colț ale turnului-tribună de asupra intrării, friză susținută de console ce amintesc de mașiculii unor cetăți medievale, festoane din arce ogivale tangente. Alături de elemente „gotice”, autorul aplică în decorul fațadei și motive ornamentale caracteristice Renașterii italiene – rozete, mascaroane (capete de lei ce trebuiau să simbolizeze statornicia ordinii sociale), flori de crin (însemnul heraldic al orașului Florența), dar și elemente specifice stilului „Modern” – acoperiș înalt în formă de cort cu pantă frântă și creastă în grilaj metalic pe coama acestuia, care nu s-a păstrat [4 p. 56].

Într-o cheie asemănătoare, cu tangențe sesizabile ale artei gotice italiene și ale Renașterii Timpurii sunt rezolvate și alte edificii ale acestui arhitect. Spre exemplu, în clădirea *Liceului de fete „Principesa Natalia Dadiani”*/ astăzi MNAM (1899-1900) de pe strada 31 august, 115, A. Bernardazzi recurge la elemente arhitectonice și decorative similare clădirii *Dumei orășenești*. Edificiul este construit din calcar, cărămidă de două nuanțe (material specific construcțiilor nord-italiene), are o intrare accentuată printr-un rezalit cu balcon-tribună încununat cu turnulețe (gotic venețian), ferestre cu arhivele în bolțari în formă de evantai (gotic florentin, sec. XIV) și deschideri de arcuri trilobate de factură gotică, nișe, cartușe cu însemne heraldice din ipsos. Preferința autorului pentru combinația diferitor stiluri sau variații ale lor asociate cu o rezolvare tehnică inovațională la acea vreme (încălzire centralizată, sistem de canalizare, ventilare, electricitate, telefon) denotă vaste cunoștințe în domeniu ingineriei și o bună pregătire profesională.

Arhitectura Chișinăului de la hotarul secolelor XIX-XX abundă în imobile realizate în scopuri comerciale, proprietarii apelând în construcția lor, în funcție de posibilitățile financiare, la diverși arhitecți. Deși până în prezent nu s-au păstrat proiectele caselor de raport individuale, după stilistica „gotică” întrebuințată și anul construcției (1901), se poate presupune că autorul unor edificii este A. Bernardazzi (din 1890 el proiectează mai multe case particulare, magazine în Odessa). Această supoziție se referă la *Casa de raport* (astăzi Procuratura Municipiului Chișinău) de pe str. Armenească, 96. Edificiul este realizat în stilistica eclectismului cu îmbinări variate de elemente constructive și decorative alogene, în diverse configurații inedite,

și care formează o plastică fascinantă pe suprafața peretelui. Aici se întâlnesc deschideri de arcuri, rezalit cu balcon-tribună încununat cu turnulețe/obelisc și element circular cu însemne „masonice” de asupra fiecărui grup de geamuri, cornișă proeminentă cu arcaturi pe console, elemente quadrilobe sub geamuri, coloane torsionate etc.

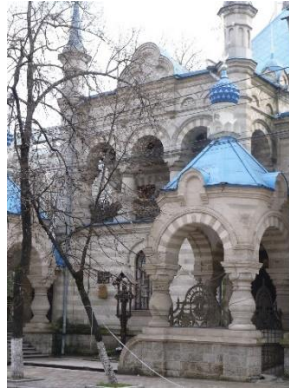
Printre edificiile realizate în estetica „eclectismului” cu mixaje ale elementelor stilurilor „internationale” sunt: *Conacul urban al familiei A. D. Inglezi* (1872-1873/1874-1875), de pe strada M. Eminescu, 52, *Conacul urban de pe strada Columna, 130* A, B (anii 80 ai secolului al XIX-lea), *Casă lui I.N. Ivanov* mai târziu a interpretei de operă Lidia Lipcowsky de pe strada A. Șciusev, 111, colț S. Lazo (1873) (în stil eclectic, cu detalii ale stilului neoclasic și forme artistice, create în baza artei populare) ș.a. Spre exemplu, *Conacul urban al familiei A. D. Inglezi* (1872-1873/1874-1875), este realizat în spiritul renașterii venețiene cu ancadrame ale geamurilor în arc ogival, cu arhivoltă din muluri, cu timpan completat cu reliefuri ale motivelor orientale – lanțul selgiuc, ciubuce în torsadă, arcaturi ogivale, discuri „florale”, portal proeminent cu turnulețe și decor de inspirație orientală în părțile laterale ș.a. Într-o stilistică eclectică cu elemente neoclasiche, sunt realizate fațadele *Conacului urban de pe strada Columna, 130*, unde sunt prezente frontoane în segment de cerc, rezalite laterale cu partea superioară în arc și încununate cu frontoane triunghiulare cu volute laterale, pilaștri îngemănați, firide pentru plasarea statuiilor ș.a. Un aspect eclectic cu elemente „locale” este prezent și în *Casă lui I.N. Ivanov/ Lidiei Lipcowski* de pe strada A. Șciusev, 111, a cărei fațadă este realizată în zidărie aparentă din piatră fățuită (ancadramele geamurilor, lesenele, coronamentul pereților, friză din două șiruri de denticule, turnulețe în consolă, colțuri cu motivul florilor de piatră ș.a.) în combinație cu piatră spartă, de factură aspră și fracție mică.

Uneori pentru a conferi monumentelor arhitecturale un plus de valoare și intensitate în perceperea estetică, arhitectul recurge la decorul „cromatic”. Pentru obținerea unui aspect cromatic arhitectul recurge la îmbinarea suprafeței netede din piatră șlefuită de una-două nuanțe cu panouri din zidărie de factură aspră (de fracție mică) sau a cărămizii roșii (fondalul peretelui), a pietrei de culoare albă (elemente decorative) ori suprafață vopsită direct cu culoare (galbenă, albastră, verde-pastelat etc.) (*Casa lui I.N. Ivanov/ Lidiei Lipcowski* (1873), *conacul lui Râșcanu-Derojinschi, Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani”, Școala orășenească Nr. 2 pentru popor* (azi Liceul „Prometeu”) (1878) de pe strada N. Iorga, 2, *Conacului urban de pe strada Columna, 130* ș. a.).

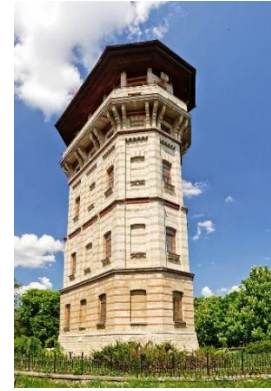
Indiferent de faptul că, că majoritatea edificiilor de la hotarul secolelor XIX-XX, îndeosebi cele de utilitate publică, au fost supuse intemperiilor timpului, iar restaurările ulterioare s-au înfăptuit cu anumite devieri de la aspectul lor original, trebuie de recunoscut aportul marelui arhitect în constituirea aspectului constructiv-plastic al orașului Chișinău, care a fost unul substanțial. În calitate de arhitect principal al orașului Chișinău (1856-1878), A. Bernardazzi a reușit să impună orașului un anumit aspect „modern”, să-i determine vectorul de dezvoltare în continuare. În concluzie menționăm că, opera arhitecturală a lui A. Bernardazzi prin caracterul său eclectic, uneori destul de contrastant, conferă orașului Chișinău un plus de valoare estetică și personalitate.

Biserica Sf. Pantelimon (1887-1891)

Capela gimnaziului de fete (1895)

Turnul de apă (1892)

Clădirea Dumei Orășenești (1901-1903)

Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani” (1899-1900)

Vila urbană a lui N.I. Semigradov (1873-1875)

Palatul Justiției/Sediul Tribunalului Regional (1887)

Casă de raport (1901) de pe str. Armenească, 96

Conacul urban al familiei A. D. Inglezi (1872-1875)

BIBLIOGRAFIE

1. *Arhitectura, evoluție, stiluri, personalități. De la Renaștere la secolul XIX.* București: Litera Internațional, 2010. 334 p.
2. CEASTINA A. *Destinul unui arhitect originar din Chișinău.* În: ARTA, 2013, Seria Arte vizuale, arte plastice, arhitectură. Serie nouă. Vol. I (XXII), nr.1 pp.166-170. ISBN 1857-1050.

3. GRATI A. *Alexandru Bernardazzi: Contribuții la estetica orașului Chișinău*. În: *Dialogica*, 2021, nr. 1, p.6-23. E-ISSN 1857-2537.
4. NESTEROV T. *Monumente de arhitectură din Chișinău - între autenticitate și improvizare postbelică*. În: *Arta. Seria Arte vizuale, Arte plastice, Arhitectură*, Vol. XXVII, nr.1, 2018, Chișinău, 2018, p. 53-61. ISBN 2345-1181.
5. Nesterov T., Ciobanu C., Stăvilă T. ș. a., *Patrimoniul istoric și arhitectural al Republicii Moldova*. - <http://www.monument.md>, decembrie 2011. (vizitat la: 22.09.2021).
6. <https://docplayer.net/42227819-Identitatile-chisinaului.html> (vizitat la: 12.09.2021).
7. <http://oldchisinau.com/chitalnyy-zal/vospominaniya-memuary-biografii/tvorchestvo-arkhitektora-a-i-bernardac/> (vizitat la: 23.09.2021).
8. <https://usionline.com/odesskoe-nasledie-aleksandra-bernardacci-k-190-letiju-so-dnja-rozhdenija-arkhitektora-foto/> (vizitat la: 23.09.2021).

REPREZENTĂRI ANTROPOMORFE PE TEXTILELE DE INTERIOR: ABORDARI SEMIOTICE

ANTHROPOMORPHIC REPRESENTATIONS ON INTERIOR TEXTILES: SEMIOTIC APPROACHES

*Ludmila Moisei, dr., lector univ.,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău*

*Ludmila Moisei, PhD, university lecturer,
SPU „Ion Creangă”, Chisinau
ORCID: 0000-0003-0856-7186*

CZU: 7.048

DOI: 10.46728/c.v3.25-03-2022.p277-282

Abstract

Based on bibliographic investigation and ethnological research, the article "Symbolic connotations of anthropomorphic representations on textiles" aims at showing the image of the most common anthropomorphic representations (feminine silhouettes, eye, hand, heart, Thracian horseman, hora) on traditional textiles. The author analyzes these ornaments from aesthetic point of view, highlighting major symbolic, mythological, apotropaic meanings. A special role is given to archaic meanings of hora as a sign of national and cultural identity.

Key-words: anthropomorphic motifs, horseman, hora, hand, eye, female figures, carpets, towels, fabrics.

Autocunoașterea omului și autoprezentarea lui decorativă constituie o străveche și răspândită preocupare artistică. Studiul izvoarelor istorice (scrise, etnografice, artistic-aplicative, arheologice), ne oferă informații precum că silueta umană feminină a fost reprezentată încă din perioada paleolitică, idolatrizarea femeii fiind un indice al existenței cultului fecundității și fertilității. Diversitatea figurinelor, numărul lor mare, ipostazele diferite în care sunt redată (în picioare, așezate, în diferite stadii de graviditate etc.), precum și contextele variate în care sunt descoperite indică faptul că au fost create și din rațiuni socio-ideologice, iar conotațiile lor simbolice sunt mult mai complexe decât încadrarea lor ca simple „ornamente” sau „decoruri”.

Figurinele antropomorfe se atestă preponderent în contexte diverse precum structuri de habitat, sanctuare, morminte etc. Un rol deosebit prin decor, reprezentare și semnificație îl au